

limited, universal unlimited, universal relatively limited and universal limited, desirable (voluntary) and undesirable (compulsory), internationally recognized and unrecognized citizenship.

It is specified that at the present stage of development in Ukraine so far only certain types of citizenship are used, which at the same time can be considered its characteristic features. Therefore, it seems extremely urgent to continue scientific research in this area in order to clarify the possibility and expediency of constitutionalization in our state of new types of citizenship that can benefit as carriers of such citizenship in the context of expanding the range and content of their constitutional rights and freedoms, guarantees and mechanisms to protect them and the Ukrainian state in the direction of increasing the level of national security, stability of the constitutional system, increasing the potential of the national economy, etc.

Keywords: citizenship, acquisition, rights and freedoms, state.

УДК 342.7

Самбор М.А.

кандидат юридичних наук
(Головне управління Національної поліції
в Чернігівській області)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-210-215

СВОБОДА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

Досліджено філософське та правове розуміння поняття «свобода». Безпосереднім предметом дослідження обрано змістовний аналіз поняття «свобода» у межах права особи на свободу мирних зібрань. Проаналізовано складові свободи, які мають становити невід'ємний зміст та наповнення права на свободу мирних зібрань.

Ключові слова: свобода, право, право на свободу мирних зібрань, зміст права на свободу мирних зібрань.

Постановка проблеми. Проблематика прав людини, свободи людини у планетарному масштабі та міжнародному, національному праві та законодавстві не полишає своєї актуальності. Міжнародне співтовариство, країни-учасниці міжнародних договорів у галузі прав і свобод людини постійно наголошують на надзвичайній важливості прав і свобод для прогресивного розвитку не лише окремих країн, міжнародних відносин, а й людства у цілому, побудови громадянського суспільства у межах окремо взятих держав та на міждержавному рівні.

Незаперечною обставиною залишається те, що теоретико-методологічне забезпечення розуміння та сутності прав людини, зазвичай, належить виключно до національної доктрини прав людини, тоді як міжнародна концепція розуміння прав і свобод базується на узгодженому між країнами-учасницями міжнародних договорів формалізованому закріпленню суті конкретного права чи свободи та відповідного обов'язку сторони такого договору забезпечити здійснення носієм його вже суб'єктивних прав, проголошених у цих документах про права та свободи.

Разом із цим будь-яка доктрина, не є винятком і правова доктрина, має властивість до змін, зумовлених рядом чинників, притаманних тому чи іншому історичному етапу розвитку. Міжнародні відносини демонструють непохитність у відстоюванні прав і свобод людини суб'єктів міжнародного права, однак у переважній більшості виражається така політико-правова позиція у «засудженні» тих негативних обставин, що позначаються на забезпеченні здійснення прав і свобод людини.

Переконані, що поряд із практичними проблемами забезпечення прав і свобод, важливим є теоретичне сприйняття змісту цих категорій. На позначення ряду можливостей людини у міжнародних договорах поряд із поняттям «право» використовується поняття «свобода». Легальні визначення вказаних дефініцій відсутні, що лише підкреслює

неоднозначність їх сприйняття, зумовлених не лише переважаючим праворозумінням, а й тим, що сприйняттю змісту даних понять і категорій притаманні динамічні процеси, викликані соціальними, економічними, політичними, правовими, історичними та іншими чинниками. Відтак переконані, що пов'язувати поняття «свобода» виключно правовими висновками національних судів чи Європейського суду з прав людини, у яких розкривається поняття «свобода» в умовах позбавлення особи волі, є непереконливим звуженням розуміння свободи.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Філософський аспект свободи в останні роки досліджували у своїх працях Агамова О.О. [16], Суханова Н.А. [15] та ряд інших вітчизняних та зарубіжних науковців, а у теорії права та галузях права свободу під різними кутами зору за предмет своїх досліджень обрали: Волков К.Д. [18], Ліснічна Т.В. [19], Кожан В.В. [17], Пунда О.О. [20], Тимошенко В.І. [21] та ін. Безперечно, дослідження питань свободи у різних формах її вияву не вичерпуються вказаними дослідженнями. Незважаючи на це, поняття «свобода» продовжує залишатися предметом наукових досліджень та дискусій, однак, як проказує аналіз таких пошуків, останнє у переважній своїй більшості досліджується у поєднанні із правом на недоторканність, пересування тощо. Як наслідок, розуміння поняття «свобода» є необґрунтовано та безпідставно звуженим, прилаштованим виключно до вузької сфери його застосування, нівелює можливість застосування розуміння даного поняття навіть до розуміння змісту інших прав людини.

Отже, метою статті є дослідження змісту поняття «свобода» у межах права на свободу мирних зібрань.

Виклад основного матеріалу. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визначила свободу як правову категорію, котра може бути обмежена лише у встановленому законом порядку [8]. Використовуючи у змісті одного з основоположних документів міжнародного права у галузі прав людини поняття «свобода», останнє не знайшло цілком логічного його змістовного розкриття. Хоча на продовження сказаного, у протоколах до згаданої Конвенції наголошено на тому, що нікого не може бути позбавлено свободи лише на підставі неспроможності виконати своє договірне зобов'язання [11]. Таке розуміння свободи стосується саме недоторканності особи. Як наслідок, сприйняття поняття «свобода» залишається вузьким, тоді як зазначене поняття виходить за межі недоторканності. Відтак, закладене у Протоколі № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї, розуміння поняття «свобода» навряд чи може бути застосоване для розкриття права на свободу на мирні зібрання, хоча й може бути використане для розкриття лише окремого аспекту свободи. Переконані, що свобода у змісті права на свободу мирних зібрань є консолідованим сприйняттям розуміння поняття «свобода» у межах права на свободу на особисту недоторканність, однак виявляє і власні особливості.

Зазвичай свобода поєднується із пересуванням, однак категорія «свобода» є значно ширшою, тому пов'язувати «свободу» виключно із пересуванням особи, є, на наш погляд, суттєвим характеру та сутності даної категорії.

Свобода – можливість чинити вибір відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей на основі знання об'єктивної дійсності. Свобода – це юридична можливість людини поводитись відповідно до своїх волевиявлень, тобто робити все, що бажається, але тільки те, що не заборонено законом і не спричиняє невинуватної шкоди правам і свободі інших людей. Абсолютна свобода – це свобода робити все, що бажається, справжня правова свобода – свобода робити все, що подобається, але без шкоди свободі і правам інших людей. Завдання права полягає в тому, щоб свободу усіх ввести в розумні справедливі рамки. *Libertas est potestas faciendi id, quod iure licet* (Свобода – це можливість робити дозволене правом) [1]. Отже, свобода асоціюється із вибором: робити або утриматися, разом із забезпеченням можливості вибору, саме свобода встановлює і відповідні рамки таких можливостей.

Правова свобода – це дозвіл робити визначені дії, не піклуючись про те, чи відповідає цей дозвіл дійсній можливості, тобто юридичне визначення залишається формальним, абстрагуючи від реальних умов її здійснення [2]. Свобода – в юридичному значенні ототожнюється з можливістю (дозволом) робити все те, що не заборонено законом (дозвільний принцип, притаманний демократичній правовій державі). Свобода – це можливість робити лише те, що законом дозволено [9, с. 435]. Ботанов О.В. пише, що

свобода – у широкому філософському розумінні – природний стан народу або окремої людини, який характеризується можливістю діяти на власний розсуд. У вузькому розумінні свобода – суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати або не здійснювати певні дії, що ґрунтуються на його конституційних правах і свободах [10, с. 441]. Таким чином, можна резюмувати, що свобода є мірилом можливості, гарантом дії чи бездіяльності особи. Вузьке розуміння свободи взагалі має певний нонсенс, оскільки тлумачиться само із себе.

Важливим є розуміння свободи саме у межах такого соціального регулятора, як право. На думку Донченко О.П., право – міра свободи, тоді свобода, як категорія права, – це форма самовизначення суб'єктів права стосовно вибору своїх життєвих цілей та засобів їх досягнення [3, с. 49]. При цьому форма тут – не зовнішня оболонка. Вона змістовна і єдино можливим способом точно і адекватно виражає суть опосередкованих цією формою відносин. Це форма, змістом якої є сукупність конкретних юридичних прав людини і громадянина, завдяки яким свобода стає більш визначеною [3].

На наш погляд, взаємозв'язки права і свободи, можливо, слід шукати саме у природно-правовій та позитивно-правовій традиції розуміння правових категорій, а також у соціальній та природній сутності людини.

Категорія свобода в історії філософії права виступає у двох іпостасях: як внутрішня і зовнішня. Таке розмежування має значення при відповіді на питання: чи може бути здійснено виправданий вплив на якусь з них без втрати сутності самої свободи? Безперешкодне здійснення особою абсолютно всіх своїх намірів є сваволею. Уже не одне століття дійсна свобода пов'язана з нормами, прийнятими в суспільстві, і в першу чергу із правом [6, с. 21].

Концепція об'єктивної свободи найтіснішим чином перетинається з теорією природного права, в результаті стає можливим проведення послідовної лінії матеріалістичної концепції природознавства на стику філософії та теорії права. Разом з тим конструкція об'єктивної свободи та її походження змушують вважати, що еволюційний процес не обмежений сучасним етапом, він має своє продовження в майбутньому. І, нарешті, дозволяє поглянути на законодавство не з абстрактної точки зору «загальної свободи і рівності», а з точки зору свободи конкретних суб'єктів та їх груп. Адже, якщо свобода суб'єктів неоднакова, то і загальної рівності, в тому числі перед законом, не існує [7].

Філософське розуміння свободи має значення також і в питанні розрізнення права природного й позитивного. І природне, і позитивне право направлені на визначення зовнішньої свободи людини. Відповідно, поняття й суть позитивного і природного права виражаються через різні прояви зовнішньої свободи людини. Можна стверджувати, що позитивне і природне право розрізняються в тому, до чого кореспондує зовнішня свобода індивіда: до суспільства або існуючої в даному суспільстві держави. Суть природного права складає суспільно виправдана, суть позитивного – державно виправдана зовнішня свобода. Проте, слід зазначити, що свобода виражає суть тільки природного й позитивного права в суб'єктивному сенсі, а суттю об'єктивного права є воля держави внаслідок того, що держава визначає не тільки права, але й обов'язки, а також може закріплювати у своїх нормах і свавілля [14].

Отже, можемо констатувати, що свобода, як правова категорія, вирізняється поєднанням філософського змісту, скоригованого у функціональних межах здійснення окремо взятого суб'єктивного права, гарантованого нормою об'єктивного права.

Свободу слід сприймати як можливість незалежно від інших учасників відносин реалізовувати власний інтерес, перш за все незалежно від держави, що, у свою чергу, підкреслює гарантованість здійснення суб'єктом змісту його інтересу шляхом створення відповідних безперешкодних умов. За таких умов держава є лише спостерігачем і має повноваження на втручання лише в умовах виникнення перешкод для здійснення відповідної свободи особи. Разом із цим держава має забезпечити баланс інтересів усіх учасників відносин, тим самим формуючи певні обмеження свободи, засновані на принципах рівності та справедливості, коли свобода, набуваючи соціальної категорії, відмежовується від біологічної волі та соціальної сваволі.

У розвитку всесвітнього інституту прав людини досить рельєфно виявляються й інші – загальна тенденція, а саме: урізноманітнення конкретного змісту і обсягу прав людини, залежно від того, в якій країні вони мають реалізовуватись. Ця тенденція найчастіше знаходить свій прояв у процесі розв'язання таких питань: з'ясування сутності

феномена прав людини та можливості визначення єдиного поняття даного феномена і законодавчого визначення кількості і конкретного змісту природних прав людини, які буде висвітлено в окремій статті [4, с. 7].

Члевик О.В. визначає свободу як стан, за якого суб'єкт конституційного права (окрім суб'єктів владних повноважень) має можливість діяти відповідно до внутрішніх переконань та об'єктивних умов дійсності, реалізуючи свої ідеї, задовольняючи власні інтереси та потреби у політичній (свобода політичної діяльності, свобода об'єднання, свобода мирних зібрань тощо), економічній (свобода підприємницької діяльності, свобода ринку тощо) та інших сферах (свобода думки і слова, свобода совісті та віросповідання, інтелектуальна свобода, свобода творчої, наукової, технічної діяльності, свобода вибору професії та роду занять тощо), за умови поваги до свободи інших учасників конституційних відносин та відповідальності за власний вибір [5, с. 5].

Юридична свобода – юридично закріплена (формалізована), соціально виправдана і соціально необхідна міра можливої і належної поведінки індивідуальних та колективних суб'єктів права, що забезпечує задоволення соціальних потреб, гарантована і охоронювана державою [13].

Цікавим є розуміння свободи фізичної особи. Так, сферу дії свободи фізичної особи можна структурувати в двох напрямках: сфера приватного правозастосування ідеї свободи фізичної особи і сфера публічного правозастосування. Сфера приватного правозастосування ідеї свободи особи містить такі частини: 1) особисті немайнові права фізичної особи, що забезпечують її природне й соціальне існування. Стосовно цих прав держава офіційно визнає свободу фізичної особи, яка віддана на особисто-вільний розсуд особи; 2) майнові права, тобто зовнішня сторона існування людини, яка завжди пов'язана із матеріальними благами. Діяльність людини щодо придбання, користування або відчуження вказаних благ регламентується принципом свободи фізичної особи, але достатньо легко піддається впливу (межі, обмеження, обтяження, заборони, дозволи, покладання додаткових позитивних або негативних обов'язків тощо). Тут необхідно виділити сферу приватних справ фізичної особи і сферу підприємницької діяльності. Сфера публічного правозастосування ідеї свободи фізичної особи, на нашу думку, охоплює в певній частині трудове, земельне право, природні ресурси. Законодавче визнання свободи фізичної особи обумовлює можливість застосування цивільно-правових норм до публічно-правових відносин у разі наявності для цього відповідних підстав [12, с. 228]. По суті, свобода трансформується у право і виражається крізь призму суб'єктивного права.

Висновки. Запропоновані підходи до розуміння свободи, сприйняття її змісту доволі різноманітні, кожен із авторів спромігся під власним кутом бачення проблеми свободи у її філософському, історичному, правовому та інших аспектах, реалізувати власне світосприйняття даної категорії та її внутрішнього змісту.

Поряд із цим, кожна сфера людського буття, її вузькі, обмежені кількісно-якісними характеристиками відносини привносять у цілісне розуміння свободи свою, не притаманну іншим особливості. Не є винятком із цих соціальних аспектів і правове сприйняття змісту свободи у межах здійснення права на свободу мирних зібрань, яке (розуміння свободи) має гармонійно «вливатися» у категорію «свободи» у праві.

У межах права на свободу мирних зібрань, виходячи із сформованої у міжнародному праві доктрини розуміння права на мирні зібрання, яке (право) здійснюється кожним виключно за його інтересом, безперешкодно як з боку третіх осіб, так і перш за все з боку держави, як особливого політико-правового та територіального об'єднання людей.

Переконані, що свобода у досліджуваній сфері має бути сфокусована у 2 основних аспектах: 1) свобода до здійснення суб'єктивного права на проведення мирного зібрання, що полягає у відсутності будь-яких перешкод як з боку держави, так і з боку інших суб'єктів. Маємо додати, що свобода від перешкод має продовження, що слід розмежувати на відсутність будь-яких правових та неправових механізмів, котрі можуть спричинити перепони на шляху здійснення права на мирне зібрання; 2) свобода, яка, з іншого боку, характеризується зв'язком із обов'язком. Обов'язок у першу чергу держави не лише не перешкоджати, а й створювати умови для всебічного здійснення права на мирні зібрання. Таке розуміння свободи разом із цим має співвідноситися із суспільним порядком та недопущенням зловживання цим правом. Переконані, що саме від зловживання суб'єктом здійснення права на мирні зібрання має захищати держава. До того ж слід зазначити, що держава має забезпечити суб'єкта здійснення права на мирне зібрання від впливу (обґрунтованого чи необґрунтованого) третіх осіб.

Підсумовуючи дослідження свободи у межах права на свободу мирних зібрань, зазначимо, що не кожна країна здійснила рецесію відповідних міжнародних норм щодо права на свободу мирних зібрань до національного законодавства. Подекуди зазначається про право на мирні зібрання із встановленням тих його обмежень, які визнані світовим товариством. Зазначене за певних умов дозволяє суб'єктам публічної адміністрації застосовувати обмеження даного права, що потребує від суб'єкта здійснення права на мирні зібрання звернення за судовим захистом цього права, що позначається саме на свободі здійснення даного права. Адже, як би не йшла мова про формалізацію даного права у нормах національного чи міжнародного права, ключовим є свобода його здійснення, коли формально закріплене право у чинному законодавстві виявляє практичну здатність бути здійсненим його потенційним носієм.

Переконані, що формування правової доктрини розуміння поняття «свобода» та її змістовного наповнення під час юридичного закріплення права на свободу мирних зібрань, а особливо – під час здійснення суб'єктами цього права, стане ефективним мірилом демократичного та громадянського суспільства в Україні, де людина, її права і свободи, честь та гідність, дійсно будуть визначальними орієнтирами діяльності держави, її інститутів та окремих посадових осіб.

Бібліографічні посилання

1. Свобода. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Свобода#cite_note-1. (дата звернення 24.10.2018).
2. Свобода як цінність. Право як форма свободи. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/2/46Chast2Rozd7Tema1Paragraf2.htm. (дата звернення 24.10.2018).
3. Донченко О.П. Свобода як категорія права (герменевтичний аспект). URL: <http://arpr.in.ua/v50/08.pdf> (дата звернення 24.10.2018).
4. Андрій В.М. Права та свободи людини і громадянина, як визначальні категорії правничої науки. *Форум права*. 2006. № 3. С. 4-8. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Администратор/Мои%20документы/Downloads/FP_index.htm_2006_3_3.pdf. (дата звернення 24.10.2018).
5. Члевик О.В. Свобода як категорія конституційного права: автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2016. 23 с.
6. Донченко О.П. Категорія свободи в історії філософії права. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Випуск 533. Правознавство. С. 15-22
7. Артемьев А.Б. Свобода как категория философии и теории права. *Сборник научных статей*. Вып. 1 / отв. ред. В.П.Савинкин. Коломна, КГПИ, 2002. URL: <https://sites.google.com/site/abartemev/home/kabinet/publikacii/svoboda-kak-kategorija-filosofii-i-teorii-prava>. (дата звернення 24.10.2018).
8. Клименко Ю.Г. Свобода как правовая категория: к вопросу о многообразии понятия. *Вестник ТГУ*. 2006. Вып. 4 (44). URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/svoboda-kak-pravovaya-kategoriya-k-voprosu-o-mnogoobrazii-ponyatiya>. (дата звернення 24.10.2018).
9. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В.К.Гіжєвський, В.В.Головченко, В.С.Ковальський (кер.) та ін. Київ, Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
10. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5 П-С. 2003. 736 с.
11. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї. Протокол набрав чинності 02.05.1968 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_05. (дата звернення 15.11.2018).
12. Загоруй Л.М. Цінність свободи фізичної особи в цивільному праві. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка*. 2015. № 1. С. 224-231.
13. Толченкин Д.А. Юридическая свобода: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир. 2006. URL: <http://lawtheses.com/yuridicheskaya-svoboda>. (дата звернення 17.11.2018).
14. Дзьобань О.П. Свобода і право: філософські аспекти осмислення. URL: http://www.rusnauka.com/6_NiTSB_2009/Philosophia/41585.doc.htm. (дата звернення 19.11.2018).
15. Суханова Н.А. Проблема свободы в русской религиозной философии: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.13. Москва, 2007, 173 с.
16. Агамов А.А. Проблема свободы в социальной философии: дисс. ... докт. филос. наук: 09.00.11. Ставрополь, 1999. 318 с.
17. Кожан В.В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Л., 2016. 229 с.
18. Волков К.Д. Забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 245 с.
19. Ліснична Т.В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність): автореф. дис.

... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 20 с.

20. Пунда О.О. Право на свободу: монографія. Харків: Евріка, 2006. 284 с.

21. Тимошенко В. Свобода і необхідність в історії політико-правової думки. *Право України*. 2006. № 10. С. 24–28.

Надійшла до редакції 27.11.2018

SUMMARY

Sambor M.A. Freedom as an element of the right to freedom of peaceful assembly. The article investigates the philosophical and legal understanding of the concept of «freedom». The immediate subject of the study is a meaningful analysis of the concept of «freedom» within the scope of the right of a person to freedom of peaceful assembly. The author analyzes the components of freedom, which must be an integral part and the filling of the right to freedom of peaceful assembly. Freedom is usually combined with movement, but the category of «freedom» is much broader, so linking «freedom» solely with the movement of a person is, in our opinion, a substantial nature and essence of this category.

Freedom – the opportunity to make choices according to their desires, interests and goals based on knowledge of objective reality. Freedom is associated with the choice: to work or to abstain, together with the provision of the opportunity of choice, freedom itself establishes the appropriate scope of such opportunities. Legal freedom is the permission to do certain actions, without having to worry about whether this permission to act is real, that is, the legal definition remains formal, abandoning the real conditions for its implementation.

We can state that freedom, as a legal category, is distinguished by the combination of its philosophical content, adjusted in the functional boundaries of the implementation of a separate subjective right, guaranteed by the norm of objective law.

Freedom should be perceived as an opportunity, independently of other parties to the relationship, to realize their own interests, primarily irrespective of the state, which in turn emphasizes the assurance that the subject of the content of his interest will be implemented by creating the appropriate unimpeded conditions.

Within the scope of the right to freedom of peaceful assembly, based on the doctrine of international law, the understanding of the right to peaceful assembly, which (right) is exercised by everyone solely in his interests, is unhindered by both the third parties and, above all, by the state as a special political-legal and territorial association of people.

I am convinced that the formation of a legal doctrine of understanding the concept of "freedom" and its content during the legal consolidation of the right to freedom of peaceful assembly, and especially in the exercise of the subjects of this right, will become an effective measure of democratic and civil society in Ukraine, where a person, her rights and freedoms, honor and dignity will indeed determine the guiding principles of the state, its institutions and individual officials.

Keywords: *freedom, right, the right to freedom of peaceful assembly, the content of the right to freedom of peaceful assembly.*

УДК 342.7

Філяніна Л.А.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-215-219

АРМІЯ vs ЖІНКИ: ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ДЕЯКИХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛАХ СВІТУ

Одним із дискусійних питань сьогодення є вплив гендерної інтеграції на ефективність бойових (військових) операцій. Більшість держав для популяризації військової служби пропонують гнучкі умови працевлаштування і визнають, що весь персонал сучасної армії має рівні права на професійне вдосконалення, навчання, можливості просування по службі, а бажання створення сім'ї та народження дитини не повинно заважати кар'єрному розвитку.

Ключові поняття: *жінка-військовослужбовець, гендерна рівність у збройних силах, права жінок, право на материнство.*

© Філяніна Л.А., 2018